

הרב יהושע דב דרוק

בני ברק

בענין קו התאריך

(תשובה לתגובה)

הגיעני הקובץ לחודש ניסן (נט) ובו תגובת הר"ד יצחקי לתגובתי בענין קו תאריך, ואמנם אינו ראוי להיות עומד על דעתי מ"מ הענין הוא כבודם של ראשונים, ואף גם בתחילה לא הייתי מן הראויים להשיב בדבר כזה מ"מ אמרתי אהיה כגביהא בן פסיסא לענין זה וכדברי רבי אליעזר בנגעים אם לקיים דברי חכמים הן, מ"מ אחר שהגיב כפי שהגיב אסדר תשובה שנית, ואף שאיני יודע אם אוכל לסדר הדברים כפי הראוי להם, אף שכמה ת"ח אמרו לי שא"צ להגיב שדבריו סתורים מעצמם וכבר הושב בראשונה, לענ"ד פטור בלא כלום אי אפשר אחר שבמאמרו האחרון הגדיל עוד יותר לומר על הראשונים להשוותם ליורדי הים שטעו ח"ו כמוהם, ומטיל אימה שהאומר שלא כדבריו הוא משלה את עצמו ומטעה את שומעי לקחו, מפני שנוח לו לתפוס את מה שנראה לו כאינו מובן בראשונים ומכח שכביכול מצא את טעותם ע"כ שגם מה שמצא דבריהם נכונים הוא ע"פ הטעות במקרה, תחת להניח הדבר הנמצא לדעתו נכון לעיקר, ולהניח דבריהם הקשים בעיניו בבקשת תחינה כי ה' יאיר עיניו.

הנני שב למה שכתבתי בראשונה שהרז"ה כתב שבקו העובר על הפלך הרביעי שהוא האמצעי בישוב בו יש את ארבע הנקודות שקבעם לבאר את דבריו, ובאמת בקו זה אנו מוצאים למזרח ירושלים במרחק כשש שעות את שפת ים אוקינוס המזרחי וגם במפות של זמנינו, והוא שוה לדברי הרז"ה שנקודה ראשונה שהיא בשפת ים מזרח במרחק שש שעות מירושלים שהיא הנקודה השלישית, ועוד כתב הרז"ה ששתי נקודות אלו הם יסוד סוד העיבור ועליהם הביא מקור מהמקרא, ומכין ששתי נקודות אלו במרחקם הידוע לנו ממודדי זמנינו הוא קרוב לדברי הרז"ה מוכרחים אנו להניח שהרז"ה ידע את הדבר האמיתי וואם ידע זאת ממודדים דוקנים שבזמנו או ידע זה מסוד ה' ליריאיו אין אני יודע אבל אין בזה נ"מ, ובוזה אנו פטורים מלענות על כל מה שחישב שם לידע מידת המיל על כל מעלה ולהקטין המידות שהוא ללא צורך, וכמדומני שטעה גם בזה שדרך הקדמונים במדידתם נבנתה על ההפרש בין מראות ליקויי המאורות, שמתוך ההפרש שרשמו רושמים על אופן זמן הראות הליקויים בכל מקום ועל פי זה חישוב ההפרשים הוציאו מרחקי המעלות ולא הוציאו הדבר ממרחקי מילים, אלא אדרבא מתוך הליקוי הוציאו מידת רוחב כל מעלה במיל¹, גם אם יעמוד על דעתו שחלק מהמקומות (הקרובים) נמדדו ע"פ אורך המעלות במילין שבוזה טעו לדעתו, אבל אפשר שהמרחק בקצוות הרחוקים נמדדו ע"פ ליקוי המאורות בזמן כלשהוא, ואז עלתה תחילת המזרח מן הצין בגבול צ' מעלות, ומה טעם לתלות זה בטעות בלא הכרח, ואף אם מתפאר הוא בננסותו על ענקי דורות הראשונים בידיעת המרחק בין כל מקום ומקום במה שלא היה להם נ"מ מזה להלכה, לא יוכל להכחיש שבמרחק המעלות שנקט הרז"ה מירושלים למזרח הוא תואם למודדי זמנינו

1 גם תפס הגבול בהודו ע"פ מידת המיל הקטנה שהוא הבינו בכוי"פ, וע"פ המידות האחרות בדבריו לא יבוא להודו אבל אין זה מעניננו שהעיקר הוא המעלות, גם לעני"ד יל"ע היאך הוציא הדבר מהכו"פ ששיתא אלפי פרסי בגמ' פסחים קאי על הילוך החמה בשעות היום וכולל גם זמן שמעה"ש ועד צאה"כ, אבל אינו ההיקף כולו, והקוטר שהרז"י מביא הוא בקו המשווה ויתכן שחז"ל נקטוהו במקום אחר.

והוא טוען שבאמת לא כינונו למקום זה ובמקרה יצא להם על פי טעותם לכיין אל האמת, תחת להניח שדבר זה שחישבוהו לנ"מ לדיני שבת ומועד דקדוקו בו להוציא הדבר על אמיתתו, ועלה בידם [אם מסוד ה' ליריאיו, או שבוזה עלה בידם] למצוא מודדים דווקנים יותר, וכל רואה נאמן ישפוט כי אין בזה מן החכמה להתעקש לתלות בהם הטעות ח"ו רק החפץ לנטות מדבריהם ושלא להאמין באמת תורתם הוא המביא לזה, ותחת לקבל הדברים כפשוטם מעקש לומר שהמעלות שהם מדדו היו קטנים ממעלות שמודדים היום ומתוך כך בא לומר שא"כ א"א לנו לומר שהוא ברוחב צ' מע' שלנו, והדברים דוחים את עצמם שאם כפי חשבון שלנו הוא מכוח לאמת ברוחב זה היאך אפשר לומר שהם יסדו דבריהם לחשבון אחר שכל כולו הוא טעות, אין כאן אלא החפץ להשתרר על דורות הראשונים לומר שלא יתכן שידעו את הידוע לנו, וכל חשבונותיו שכתב באות ד-ו למותר שכבר כתבתי שבמה שהוא נ"מ להלכה דקדוק הראשונים יותר בחשבונותיהם, ומה שכתב הרז"ה המרחק בין ירושלים לבבל הוא שלמרחיקים ביותר הוא פחות משתי שעות.

ולפי מה שהקטין מידותיו הקטין את מידת קצה מזרח לחוף הודו המזרחי שמיצאו בכ"ה מע' למזרח ירושלים, ומתוך כך מקשה שאם הגבול הוא הודו הרי אין הודו מול ירושלים, וכאשר בעניי הוכחתי שהרז"ה כתב דבריו על רוחב ירושלים ששם הוא באמת צ' מע' ברוחב שנחאני הוא שואלני שהודו אינה שם אתמהה אם יודע הוא לבאר דבריו, וכנ"ל הרז"ה שסיים הנקודות בפלך הרביעי פשוט שלא דיבר כלל על הודו, גם מה שהביא הראיה על מלכות פרס של שבור מלכא ממלכות אחשורוש הוא מביא לידי גיחוך שא"כ למה לא הביא הרז"ה ראיה לדבריו מן המקרא, וכנ"ל פשוט שאין ענין להודו עם דברי הרז"ה שהם ברוחב אחר, וממילא שאין שייכות בין מלכות אחשורוש למה שהביא הרז"ה משבור מלכא וולענ"ד אפשר שגם לא נתכוין הרז"ה לשלטון ממש, ואולי הכונה להשפעת תרבות או כעין מדינות חסות, שנחלק העולם בזה לרומי או יון במערב ובבל או פרס במזרח².

ואמנם הרז"ה לא הזכיר את ארץ צין להדיא רק מה שבפלך הרביעי הוא במקום הזה שפת ים אוקיינוס במזרח, אבל הכוזרי דבר בצין שהיא תחילת המזרח, והראב"ד בהשגותיו לספר המאור הקשה שהיאך דרשו מערב עד ערב כנגד הצין, וזה אנו מוצאים ארץ הצין בשפת ים המזרחי בגבול יח שעות [בקירוב], ואחר ששלשת הדברים שפת הים וארץ הצין³ וגבול יח

2 ועוד יראה לי שכנ"ל אף שהודו היא ברוחב רומי והיא בפלך הראשון משבעת הפלכים אבל אין גבולה המזרחי במקום שהוא ציין בחופי מדרס [ממערב למפרץ בנגל], אלא בחופי ויטנאם המזרחיים שהגליל ההוא גם במפות של ימינו יש שהוא מכונה "הודו סין" שזה יותר על עה מע' והוא מתקרב אל גבול סין המזרחי, [ניעוין בפי' הרסיג הארוך למגילת אסתר הנרפס בסוף מגילת אסתר "תורת חיים" של מו' הר"ק, שכתב שהכונה מהודו ועד כוש כעין מזרח שמש עד מבואו והוא ברוחב רומי של מלכות אחשורוש שהוא הרוחב הגדול כטבע הכדור שבאמצעיתו הוא הרחב [נאגב אורחא מוכח מכאן נגד הרוצים ח"ו להכחיש מידיעת רבותינו מענין כדוריות הארץ שכנ"ל הוא כבר הזכיר להדיא בגאונים (מלבד המוכח מהרבה מקומות בחז"ל שיש המתעקשים לתת להם פירושים זרים)], ותרגם מהודו ועד כוש מסין ועד חבש וכשתתבונן במפה לא תמצא מול חבש את סין רק למקום ההוא הנקרא כנ"ל הודו סין, ומה שקראו למחוז זה כך לפי שפעמים היה שייך למדינת הודו ופעמים לסין וידע הרסיג שהודו הכונה למה שבזמנו היה תחת סין, ועוד יש להוסיף שאם כונתו לחלק הודו הקרוב מנין לומר שהכונה למזרח ועד מערב שאפשר לו לפרש שהכונה ששלטון אחשורוש היה על כל הקשת המקיף לכל היקף הים [אוקיינוס ההודי - הים הערבי] שמהודו דרך פרס שבאמצע הקשת ועד [חבש] כוש, ומ"מ העיקר כנ"ל שאין מסין נגד חבש אלא חלק הנ"ל, ואעפ"כ לא הזכיר הרז"ה זה מפני שכנ"ל ענינו ברוחב הפלך הרביעי דוקא.

3 וממילא נדחה גם מה שרצה לומר שמה שאמרו צין כווננו למערב הצין, ועוד יש להעיר שבחלק זה של מדינת צין יושבים ברובם בני אומות אחרים [טיבטים וכד'] שמלכות צין כבשתם תחתיה ומסתבר שאף אם קראוהו

שעות מכוונים אל הנראה לעינינו ויבפלך הרביעי). אין מקום לומר שנתכוננו לדבר אחר ובטעות.

ומה שכתב לדקדק מלשון הרז"ה "על פני כל הארץ" ובוה בא לומר שלא כיון הרז"ה בדוקא במה שכתב על פני הפלך הרביעי אין בדקדוקו כלום, שלפי פשוטו לקו ההולך בין שתי הנקודות קצה מזרח וקצה מערב שלחלק זה הוא קורא ארץ כתב שהנקודה השלישית היא אמצעית בקו זה ההולך על פני כל הארץ, ואף להבנתו אפשר שמכיון שבקו העובר באמצע הישוב נקודה השלישית היא נחשבת כאמצעה ממילא היא אמצעית על פני כל הארץ, והכונה שנקודה זו היא באמצע בין מזרח ומערב ובאמצע מצפון לדרום שהרי הקו שלה הוא באמצע בין צפון לדרום, ועוד אפשר אף לדבריו שמסתמך באימון בלתי מסוייג על מפות תוכני זמנינו יכל לפרש שהכונה שבקו של ירושלים מצפון לדרום [בערך 35 מע' גריניץ] שהוא הולך על פני כל הארץ וורק במקום הזה יש לנו קו ההולך מצפון לדרום על פני כל הארץ ובשאר מקומות לא נמצא קו כזה מצפון לדרום] אבל לא נתכוונו שהנקודות הראשונות הם קימים על פני כל הארץ, אבל האמת הפשוטה היא כמו שכתבתי תחילה שהכונה שנקודת ירושלים היא באמצע הקו ההולך על פני כל הארץ ממזרח למערב ואין הכונה לפני הארץ מצפון לדרום, וודאי שאין בדקדוק זה לגרום לפרש לשונו והקו המקיף את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי ביישוב יש לו ד' נקודות שלא נתכין שבקו זה הוא שיש בו חלוקה זו, וכלשון הכותב שהוא משום שהוא נוקט מיקומו של א"י וירושלים שהוא באמצע בין צל"ד ובין מזלמ"ע שהוא חלק של תיאור הכללי של הישוב, שמה ענין לו לתאר המקום בין צל"ד אם אינו קובע דבר במה שביאר הרז"ה הידיעות והסוגיא, ורד"י לפי דרכו כתב שהרז"ה נכנס לבאר דברים שאינם נוגעים ישירות להבנת הסוגיא, ובאמת כל דברי הרז"ה כולם הם נוגעים להבנת הסוגיא אף שחלקם אינם אלא יסודות לעיקרי הידיעות בזה ולא לפירוש הגמ', גם לדבריו אינו ענין לנקודות על קו א' אלא לארבעה קימ מצפון לדרום שהם חולקים רבעי הכדור, אבל האמת כמו שכתבתי שסיים דבריו על הפלך הרביעי מפני שהוא הקובע או מפני שירושלים בו או מפני שהוא אמצע הישוב וכל מה שהבאתי בראשונה להוכיח שהוא קו ירושלים ולא מקום אחר ברוחב הפלך הרביעי שהוא כעשר מע' מצפון לדרום, וגם שלא כאלו שקורים לפלך האמצעי הפלך השביעי ראה רבינו בחיי שמות א ב ולפ"ז הפלך הרביעי הוא מקום אחר, אבל גם לר"ב יעו"ש שפלך האמצעי הוא שבו א"י, ויש גם להעיר שבתשו' הגאונים החדשות והו' מכוון אופקן נדפס "על פני הארץ" ולא כל הארץ.

ומה שמתפתל הוא בדבריו לכתוב שאם הישוב מתפתל לצד מזרח א"כ הוא חייב להתפתל כנגדו לצד מערב, אין לו מובן שבכל מקום הוא מתפתל כפי מה שהוא באמת ומה ענין לכנגדו. וכי הדבר מוכרח להיות המרחק בין קצוות חלק הישוב שוה בכל הרחובים שמה שיתוסף למזרח יתחסר כנגדו למערב או להיפוך, עוד יש לדעת שלא ימצא כלל מקום בו נמצא על רוחב א' ביבשה אורך קפ מע' ממזרח למערב, אלא בקצה צפון קרוב לרוחב ע' מע' שהוא מקום שהקדמונים לא החשיבוהו לחלק מהישוב וּמרכזו סה מע' למז' ירושלים וזה רחוק ביותר ממה שהחשיבוהו לאמצע הישוב, ועל כרחך שכונת הקדמונים כשדברו על קפ מע' היתה על חלק שעיקרו יבשה ולא שכולו יבשה בפועל, ואין הכרח שבכל מקום דברו ברוחב שוה רק

שמרו עיקר החלוקה של שני חלקים בכל מקום שחישבו ענייניהם⁴, אבל הרז"ה כתב שארבע הנקודות הקובעים גבולות היום נאמרו על קו הפלך הרביעי.

וגם אם סמך הרז"ה על מה שאמרו חז"ל שא"י היא טבור הארץ והמקובל שירושלים נמצאת באמצע הישוב ממזרח למערב, מנין לו שהוא דוקא צ' מע' לכל צד שמא הוא קיד מע' לכל צד או מה מע' או מנין אחר לכל צד, ויותר נראה לומר שהדבר הוא בהיפך שהיה להם סברה לחלק העולם לשני חלקים שוים ולקרוא לזה ארץ ולזה ים אף שלא יהא הדבר בדקדוק כ"כ אלא לפי רוב של כל חלק וחלק, ומתוך שמצאו למזרח ירושלים רבע הכדור בקירוב נתנו במחשבה גם למערב רבע הכדור וע"כ קראו לירושלים טבור הארץ.

ולא הבנתי מה שכתב שהכוזרי לא כתב שמדבר בפלך הרביעי מאחר שהרז"ה מבאר כן אף בדברי הכוזרי יתבאר כן, ומש"כ שלא מצינו אצל הקדמונים לחלק בין אורך הישוב ברחבים שונים הוא פיטומי מילי בעלמא שהרז"ה שהוצרך לבאר למה קו זה הוא המכריע הדבר בהלכה פירש דבריו לפי איזה רוחב כתב דבריו, ושאר ראשונים רובם נקטו הגבולות בענייני חשבון בעלמא ונקטו דבריהם לפי נקודה מסוימת שעליה קבעו חשבון ולא הוצרכו לבאר החילוקים שבין הרוחבים.

עוד כתב שם שאשתמיטתיה למרן (החזו"א) שבמקום אחר קבעו הראשונים שיעור לקצה המזרח כי דברי תורה עניים במקום א' ועשירים במקום אחר ובמקום האחר נתנו שיעור למזרח, ואילו היה מקיים את הגבול שלדעתו העשירונו הראשונים וקבעוהו אולי החרשתי, אבל הרי הוא איננו מקבל את מה שלדעתו הם קבעו, ולו היה עי"ז אומר שע"כ יותר יש לקיים דברי ראשונים אחרים שלא טעו אולי החרשתי, אבל כל חפצו הוא לומר שח"ו נגררו בזה בטעות אחר חכמי אוה"ע (והרז"ה ג"כ ח"ו טעה באיזה טעות), וע"כ הוא נותן גבול במקום אחר, וכחפצו שלא לקבל דברי החזו"א, אבל הוא משמט עצמו ממה שהראיתי לו שהראב"ח סיים במקום א' קיד מע' מא"י ובמקום אחר קכ מע' ממזרח לדמשק (שהיא מזרחית לא"י עי' יחזקאל פרקים מז מח), והוא הביא גם מה שכתב שביהמ"ק נוטה למערב כשעה ולפי זה המזרח הוא קה מע' לערך (וסבר להגיה כשעה ומחצה, אבל מה יעשה למה שכתב שדמשק היא ח' שעות ממזרח), וא"כ מתוך עשירות דברי הראשונים אנו מוצאים שנתנו כמה שיעורים למזרח, וע"כ שלא נתן שיעור הכרחי למזרח בכל דבר, ומה שכתב שיעור קיד מע' לחשבון מולדות אינו ראיה שנתנהו כשיעור מוחלט לכל דבר ואין ראיה שלענין תחילת הימים נתנו שיעור קיד מע' לגבול, וע"ז כיון החזו"א שהראשונים שכתבו שהימים תחילתם מהמזרח לא סיימוהו על מקום מסוים לא צ' מע' ולא מקום אחר⁵, ואין כאן מקום לטענת אשתמיטתיה, ומה שכתב הראב"ח

4 ויש להעיר שאף שמצינו הפרש ביניהם בגבולות מזרח ומערב, שיש מי שקבע המערב פא לירושלים וי"א סו, וי"א נד ועוד, מ"מ שמרו כולם ענין קפ מעלות לאורך הארץ, והוא פלא לומר שזה שהארץ מדרתה הוא קפ מע' הוא דבר מוכרח וכי אם גבול מערב נשתנה מקומו הדבר מוכרח שגם גבול מזרח נשתנה, ויותר ראוי לומר שענין קפ מע' שלהם הוא הסכמי (אף שיש איזה משמעות אחרת מ"מ לא מסתבר לומר שהוא דוקא כנ"ל), ויש להתבונן בכל א' על פי מה יסד הקפ מע' שיש בזה ג' אפשרויות, אם מצד גבול מערב או גבול מזרח או מצד בחירת נקודת הטבור מאיזה סיבה חיצונית.

5 ואף שלדבריהם יש מקום לומר שהקו הוא בנקודה המזרחית (ולא מפני שלא ידעו כדבריו) שהרי לא קבעו המקום, אבל אין לנו כל הכרח להעמידם כהחולקים עם הרז"ה והכוזרי, וכיון שגם הם תלו הטעם בקצה מזרח רק שהכריעו ע"פ מקום א' אין להעמידם כחולקים, ומה שכתב שהקו הוא טבעי במהלך החמה אין כאן מכריח לקבוע הקו במהלך החמה בשוה בכל מקום, ואין לנו הכרח לומר שהקו הוא ישר מצפון לדרום, ובכל דבריו לא ראינו הכרח לזה.

שראוי המקום הזה [לחשבון המולד] שממנו מתחיל היום וכו', הכונה שבאופן כללי מתחיל היום להיולד מקצה מזרח וע"כ גם ראוי לקבוע גם חשבון המולד על אחת מאופני קצות המזרח, אבל יש אופנים אחרים ולענין גבולות היום שהרז"ה אסבר לן שהוא יח שעות שהקובע הוא קו הפלך הרביעי ובוה לא מצאנו חולק, ומה שכתב החזו"א הוא שלא מצאנו להדיא בדבריהם שנקטו לגבול יח שעות [ובאות יד דיבר משיטת קיד מע' וואף שעיקר דבריו הם על הרמב"ם שלא הזכיר כלל ענין קצה המזרח ולא קפ מע' מ"מ דקדק לכתוב "שקצה המזרח לענין תחילת היום וכו'" והיינו שבענינים אחרים אפשר שחישבנו קצה מזרח באופן אחר, וע"כ שדקדק כן מדלא אישתמיט ליה שיש מי שהזכיר קצה המזרח באופן אחר לאיזה ענין אחר].

עוד כתב להשיב על מה שכתבתי שהרז"ה ראה שראב"ח מבאר בספר העבור חשבון המולדות על קי"ד מע', שקטע זה הוא חסר בדפוס ובחלק מכתה"י, ואיני מבין מה הוא שח, כי אם לא היה זה לפני הרז"ה מנין לנו לסמוך על זה [והרי על סמך זה טען שאישתמיט הדבר לחזו"א], ועוד שהרי גם בדפוס שלנו נמצא בסוף שער ט' [בדפוס לונדון תריא, דפוס ראשון] שנכתב "שהלבנה יכולה להראות על א"י בכל מולד שהוא פחות מ"ג שעות תרמ"ב חלקים סמוך לשקיעת החמה אם אתה חוקר ובודק אותו ממרחק א"י מאופני קצות המזרח אשר אנו חושבים עליו את המולדות", עכ"ל, והזכרתי דבריו אלו במכתב הראשון, וכפי הנראה נגרר אחר ר"מ כשר שדימה כי גילה בכתה"י זה איזה דבר שא"א ללמדו מן הנמצא בדינו מכבר⁶, ולכל היודע קצת בחשבון הדבר אין צורך לזה שכבר מוכח הדבר מהנ"ל, שהרי להראב"ח המרחק בין המולד לראיה הוא יח שעות, וכשהמולד בחצות היום [יח שעות מתחילת הלילה] בקצה מזרח יראה הלבנה בקצה מערב המרוחק יב שעות במהלך היום לעת שקיעת החמה, וכשיהא המולד ביב שעות [בסוף הלילה] יראה לעת שקיעת החמה בנקודת האמצע המאחר שש שעות מקצה מזרח, וא"כ כשאומר שהוא יכול להראות על א"י במולד שהוא עד יג שעות ותרמב חלקים, ונוסף השעה ותרמב חלקים הנ"ל על שש שעות וביחד הם ז' שעות ותרמב חלקים וזוה הזמן שהם מצאו בכתה"י, שהוא במעלות קיד פחות חלק א' מ"ב במעלה (113.55), ואפשר שהוסיפו זה להקל החשבון ויתכן כי ראב"ח הוסיפו אח"כ עבור זה ועכ"פ גם בלא זה כבר ראהו הרז"ה בדברי הראב"ח, ומה שכתב שלא קבל הרז"ה זה וחלק על זה, מלבד שאין לנו להמציא מחלוקת כשאפשר להשוותם, מסתבר יותר שהחכים הרז"ה לפרש המקובל בידו אף לפי ידיעת תוכני זמנו לומר שהגבולות שהם נוקטים אינם סתירה לדברי חז"ל שנקטו הגבול באופן אחר, וחז"ל דברו על קו הפלך הרביעי דוקא [וכנ"ל שורש ידיעתו בזה אם מסוד ה' או ממודדים דוקנים אין בזה נ"מ] ומה שהקדמונים נקטו שיש מקומות המקדימים יותר ואף יותר מקב מע' הוא על פלכים אחרים.

ומה שכתב על שאין קו הנמתח מצפון לדרום שלא יחלק יבשה שאינו ממין הטענה, שהרי כתב החזו"א שהלכה כראשונים שקבעו תחילת היום בקצה מזרח הישוב ואם קבענו היכן הוא קצה הישוב אין מעלה ומוריד מה שיעבור באמצע איזה אי, הנה לא הבין השאלה כלל וכלל שאם אנו קובעים קצה המזרח על פי איזה טעם נכון הוא שלא יעלה ולא יוריד מה שבאיזה מקום הקו המכריע עובר ביבשה, אבל אם אנו הולכים עד הקצה הרחוק ביותר הרי אנו

6 וכבר השיגו בזה על רמ"כ והכווהו על קדקדו, ביניהם הרא"ח צימרמן בעל אגן הסהר במאמר שהדפיס בהכרם תשרי תשיד ע' 20 יעוין היטב במה שכתב שם, גם הכותב בקובץ באו"י שהביא רד"י את דבריו נתפעל בחינם מדבריו אלו, גם בעוד דברים העתיק דברי הנ"ל בלא לבדקם ואכ"מ.

אומרים שכל הנכנס ברוחב זה הוא כחלק יבשה ואם גם בקו זה נפגש ביבשה מזה עדיף קצה שלו מקצה ההוא, ועוד שהטעם שיש לילך עד קצה המזרחי ביותר עיקר הסברא בזה שאין לחלק היבשה ואין נחתוך במקום אחר ואם אין טענה שלא לחלק אמאי לא נקבע בירושלים ולסברת הרז"ה שהוא מתחיל בירושלים, ועוד שהרי טבע חוף הים להשתנות ואם כל פעם ישתנה לפי קצה המזרחי היאך ידעו הדבר בכל מקום וגם אינו עולה עם טענתו שהוא דבר שנקבע בטבע מימי בראשיתו, ומנין נדע היאך היה הדבר בזמן שנקבעה ההלכה אם בבה"ע או במ"ת או זמן אחר, ואף שלא נמצא ספק מעצמנו אבל זה דבר ההווה ובאמת הוא גם מתרחש בכל רגע בגלי הים או בגיאיות ושפל, וע"פ מה שציין מרן זצ"ל לדברי הרמב"ם הל' יסוה"ת הוא משתנה בכל יום ובכל שעה, והסברא נותנת שצריך להודיענו איזה שיעור ידוע וקבוע שלא ישתנה ואף שנאמר שהמקומות המתחברים או מתנתקים בעצמם ישתנו אבל השיעור המכריע אינו משתנה, והדבר נוטה שיקבעוהו על מקום החשוב בישוב ולא על קצה הארוך או הקצר.

ויותר אין כדאי להאריך אף שיש עוד מה להשיב⁷, אבל אסיים ששמחתי שעל מה שדייקתי מדברי הרז"ה שהקו אינו בהכרח קו ישר, לא מצא לסתור אלא לכתוב שבחינם פלפלתי להמציא מקור שלא עלה על דעתו של החזו"א, האמת היא שעלה ועלה כאשר כתבתי בראשונה, אבל גם לדבריו מה בכך אם הניח מקום לקטנים להתגדר בו.

ואחזור לדבר א' שכתב במאמרו הראשון אות יז שקשה שהרי לפי החזו"א קו התאריך הוא הסכמי וכיצד מתיישב זה עם ההלכה למשה מסיני של צ' מע', שנראה שלא עמד כלל על כונת החזו"א, ואין לי אלא לחזור ולהעתיק את דברי החזו"א בק"א ח"ג קפו והוא הביא זה שם בהע" 22, "כשאנו באים לדון על התחלת היום שהוא ג"כ מסוג מוסכמות, אלא הסכמה זו אינה בחירית אצלנו אלא הוזהרנו עליה מפי הגבורה וכפי שהגיעה אלינו מפי הראשונים שעמדו בסוד ה' ליריאיו". וברור שכונת החזו"א שאין הקו קו מחלק בטבע אלא שהתורה הסכימה על כך בהלכה למשה מסיני, וכן מה שהביא שם מדברי הרז"ה על הסוד המסור בידינו שהוא מהלל בן ר"י נשיאה, אבל לא הרגיש בדבר הפשוט שהברייתא של סוד העיבור הנשנית בימי התנאים שקדמו היא היסוד לדין זה כמבואר להדיא ברז"ה שם, וגם ר' יוחנן ור"ל ושמאןל ואאדר"ש שדנו בדין זה קדמוהו להלל מתקן הלוח ולכאורה היה בזמן אב"י ורבא, ועב"פ מאוחר לנ"ל, רק שהיה אפשר לבי"ד הגדול לקבוע כללים לחשבון אבל החשבון יצטרך להתחשב עם יסוד לוימה"ח ונולד ק"ח, ואכמ"ל, ואפשר נמי שאנו צריכים להכרעתו של הלל במחלוקת ר"י ור"ל.

ומה שהביא מדברי החזו"א מקו"א ב קסד, ברור שכונת מרן ז"ל שאם גדולי הדורות אינם יכולים למצוא דרך ליישב ואפילו בדוחק, או לקיים דבריהם באופן אחר מסברתם אבל שיהא עיקר דבריהם לדינא קיים דברי הקודמים אלא לומר שידיעתם ידיעת טעות, יש להם לגדולי הדור לשקול באימה וביראה ליקח עמידה נועזת לנטות מדבריהם, אבל כאשר גדולי הדור אומרים שהם יודעים לבאר הדבר בלא להשוותם ח"ו כטועים ובלא דוחק מה להם לתלמידים

7 ואם מסתמך הוא על ידיעות חיצוניות אציין לו המובא בקובץ ישורון כרך ט עמ' תרד ע"י ר"ג בקהופר encyclopedia judaica על קהילה של למעלה מאלף יהודים בזמן רס"ג ב"קייפנג" שבסין במרחק פב מע' מירושלים, וא"כ נודע בזמנם על האורך יותר מחוף הודו, ואין מקום למה שכתב שנתכוונו על מערב הצין.

כמוני לדבר על זה, ולא נשאר כאן עמידה אלא נועזות לבד לחפוץ לנטות מהוראתם ולעשות ההיפוך מדבריהם הקדושים.

ועל כיוצא בזה יש לנו להביא דברי הרשב"א בתשו' סי' צח וז"ל "וכיון שכן אפילו יצאו כמה ויאמרו כך ראינו אנו מכחישיך אותך. כדי שיהא דברי חכמים קיימים ולא נוציא לעז על דברי חכמים ונקיים דברים של אלו וכו', ואם יתחזק בטעותו ויאמר לא כי אהבתי דברים זרים, והם אשר ראו עיניהם ואחריהם אלך, נאמר אליו להוציא לעז על דברי חכמים א"א, ויבטל המעיד ואלף כיוצא בו, ולא תבטל נקודה אחת ממה שהסכימו בו חכמי ישראל הקדושים הנביאים ובני נביאים וכו', וסוף דבר מוטב נחזור אחר הטענות כדי לקיים דבריהם, ולא שנדחה דברים המקודשים האמיתיים והמקויימים, ונעמיד ונקיים דברים בטילים של אילו" עכ"ל הרשב"א. ובאמת כנ"ל אין אנו באים בהכחשה בעלמא רק לעמוד על האמת בביאור דברי הראשונים כפי הדקדוק האמיתי שבדבריהם, ואף למי שאינו מקבל שהוא פשוט בדבריהם יש לו לשמוע לרשב"א כי מוטב לחזור אחר הטענות לקיים דבריהם, מאשר להלביש עצמו עמידת נועזות שלא במקומה.

ואמנם הדברים ארוכים ולא ידעתי אם במה שכתבתי יצאתי ידי החובה לבאר הענין היטב, מ"מ די בזה ואיני רואה עצמי כמי שראוי באמת לענות לכל מה שיעלה איזה מאן דהו פגם בדעת הראשונים, אקוה כי בזה יובן שאף אם ימצא איזה קושי בדברי הראשונים אין הדבר גורם לשינוי הדין, אבל כנ"ל אפשר ליישב דעתם וגם בעוד אופנים, ולזה די במה שבאתי בזאת הפעם ובפרט שכנ"ל שאין ראוי לעמוד על דעתי.

בשולי הדברים אוסיף דבר שעלה בלבי אחר שעמלתי לעצמי לבאר דברי הראשונים שדעתם שוה לרז"ה בעל המאור ז"ל, והוא ממש כדברי החזון איש, סייעוני מן השמים ומצאתי רמו נפלא מן התורה, כדלהלן.

במשלי (טו ל) אמר הפסוק "מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תדשן עצם", ופסוק זה הוא היחיד בכל כד ספרים המתחיל בתיבת מאור, וכשניקח מאות י' שבתיה השלישית ונסרג בשלש אותיות יעלה בידינו יח שעות וישמח לב שמועה טובה תדשן, ואות השני בג' תיבות הראשונות הוא איש [מאור עינים ישמח], ותיבת ישמח שהיא הראשונה לסירוג כשתהפכה היא תיבת "חמשי" שהוא היום שכתב החזו"א לצום בו [ומן השמים סבבו שבקוב"א ח"ב קסז הוא נדפס חמשי חסר], וגם נרמז בזה מאות אחרונה בסירוג שנה זו שאנו בה [תדשן עצם] ושנת הויכוח [טובה תדשן], וענין השילוש הוא כש"כ בעל המאור שיש כאן שלש שמועות חמורות, ונרמז שיש בהם שמועה טובה של יח שעות שבוה כיון לדעת כולם אל האמת, וראש פסוק זה המתחיל בתיבת מאור רומז לבעל המאור שהוא הראשון שכתב דבר זה, ובאות השני נרמז איש לבעל החזון איש שהיה שני להעמיד הדבר על אמיתתו, וכשניקח ממ' של מאור בסירוג ג' כנ"ל הוא מרן יח שעות, ואות השני להם הוא א'ע"י'ש'ל'מ'ה'ב'ד' והוא אותיות עבידא שלמה, שבקונטרס יח שעות עשה שלום בין כל הראשונים, מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תדשן עצם.

וח"ו לסמוך על דבר זה להכריע הדבר שתורה לא בשמים היא ולא דרך רמזים, והרוצה לעמוד על אמיתות הדבר יעיין היטב בדברי הראשונים בזה, אבל כתבתי זה להראות דליכא מידי דלא רמיזא.